

UNIVERSITATEA “OVIDIUS” CONSTANTA

DOMENIUL TELOGIE

Părintele academician
DUMITRU POPESCU
ecumenist ortodox și
apologet postmodern

- REZUMAT -

INDRUMATOR:

Preot prof. doctor **VASILE NECHITA**

DOCTORAND:

Pr. **LUCIAN MUSCALU**

CUPRINS

CUPRINS	p. 2
----------------------	------

INTRODUCERE	p. 5
--------------------------	------

Date biografic	p. 9
-----------------------------	------

I.TEME ECUMENICE ÎN SCRIERILE PĂRINTELUI DUMITRU POPESCU: BISERICA ȘI SOCIETATATEA, BISERICA ȘI CULTURA, ORTODOXIA ȘI POSTMODERNITATEA, TEOLOGIA ȘI ȘTIINȚA.

I.1. Biserica și societatea	p. 13
--	-------

1. 1. 1 Societatea, ideologiile cu care se confruntă și atitudinea Bisericii în fața acestor ideologii.....	p. 15
--	-------

1.1.1.1. Comunismul și capitalismul.....	p. 20
--	-------

1.1.1.2.Evoluționismul și creaționismul.....	p. 27
--	-------

1.1.1.3.Neopăgânismul.....	p. 33
----------------------------	-------

1.1.1.4.Vitalismul.....	p. 35
-------------------------	-------

1.1.2. Importanța interiorității individului în dezvoltarea societății	p. 41
---	-------

1.1.3. Necesitatea textelor scripturistice și patristice în definirea relației dintre Biserică și societate..	p. 45
--	-------

1.1.4. Biserica și societatea politică. Importanța acestor implicații.....	p. 47
---	-------

1.2. Biserica și cultura	p. 53
---------------------------------------	-------

1.2.1. Principalele curente culturale care au influențat și încă influențează Biserica.....	p. 53
--	-------

1.2.2. Relația universal – particular și influența acestei relații asupra culturii.....	p. 65
1.2.3. Biserica Ortodoxă Română și cultura....	p. 67
1.2.4. Icoanele, flux continuu de izvor hăric, dar și valori culturale în postmodernitate.....	p. 70
1.3.Ortodoxia și postmodernitatea.....	p. 76
1.3.1. Subiectivitatea și obiectivitatea, reflex al dualității firilor în Hristos.....	p. 79
1.3.2. Privatizarea religiei, consecința tensiunii artificiale dintre caracterul subiectiv și cel obiectiv al fenomenului religios.....	p. 83
1.3.3. Energiile divine necreate, scutul Ortodoxiei în postmodernitate.....	p. 89
1.3.4. Sfânta Treime – model de comuniune în postmodernitate.....	p. 96
1.3.5. Ortodoxia românească în postmodernitate.....	p. 99
1.4.Teologia și știința.....	p. 107
1.4.1. Știința și parcursul ei ideologic.....	p. 108
1.4.2. Sfinții Părinți – precursori ai științei prin susținerea Revelației supranaturale.....	p. 120
1.4.3. Raportarea la știința a teologilor contemporani.....	p. 123

II.CONTRIBUȚIA PĂRINTELUI DUMITRU POPESCU LA AFIRMAREA TEOLOGIEI ROMÂNEȘTI ÎN CONTEXTUL ECUMENIC.....

2. 1. Scurt istoric al relațiilor de stat dintre România și Vatican.....	p. 132
--	--------

2.2. Poziția Bisericii Ortodoxe Române față de ecumenismul romano-catolic.....	p. 137
2.3. Diferențe sau convergențe între Ortodoxie și Romano-catolicism.....	p. 141
2.3.1. Purcederea Sfântului Duh și adaosul <i>Filioque</i>	p. 141
2.3.2. Tainele inițierii creștine: <i>Botez, Mirungere, Euharistie</i>	p. 149
2.3.3. Energiile necreate și grația creată, conciliere sau antagonism.....	p. 156
2.4. Punctul de vedere al Părintelui Dumitru Popescu privind Mișcarea ecumenică și rolul ei în viața Ortodoxiei.....	p. 161

III. DOCTORATUL – „ECCLESIOLOGIA ROMANO-CATOLICĂ DUPĂ DOCUMENTELE CELUI DE-AL DOILEA CONCILIU DE LA VATICAN ȘI ECOURILE EI ÎN TEOLOGIA CONTEMPORANĂ”...p. 170

3.1. Sfânta Treime și Biserica.....	p. 173
3.1.1. Sfânta Treime	p. 173
3.1.2. Biserica.....	p. 179
3.1.3. Relația Bisericii cu Sfânta Treime.....	p. 180
3.2. Biserica ad intra	p. 184
3.2.1. Categoria sacramentală a Bisericii.....	p. 184
3.2.1.1. <i>Episcopatul</i>	p. 184
3.2.1.2. <i>Sacramentele</i>	p. 188
3.2.1.3. <i>Laicii</i>	p. 195
3.2.2. Categoria juridică a Bisericii.....	p. 197
3.2.2.1. <i>Calitatea papei de „temelie a unității în credință”</i>	p. 197

3.2.2.2. <i>Calitatea papei de temelie în comuniune</i>	p. 202
3.2.3. Categoria pnevmatologică a Bisericii.....	p. 205
3.3. Biserica ad extra	p.209
3.3.1. Ecumenismul romano-catolic.....	p. 209
3.3.2. Atitudinea Bisericii Romano-catolice față de lume.....	p. 226
3.4. Ecouri ale eclesiologiei Vaticanului II în teologia contemporană	p. 231
3.4.1. Misterul Bisericii.....	p. 231
3.4.2. Colegialitatea episcopală.....	p. 232
3.4.3. „Poporul lui Dumnezeu”.....	p. 233
CONCLUZII.....	p. 235
BIBLIOGRAFIE.....	p. 243
1. Izvoare.....	p. 243
2. Cărți.....	p. 244
3. Studii și articole.....	p. 249
4. Site-uri și adrese web.....	p. 260
LISTĂ DE ABREVIERI.....	p. 261

INTRODUCERE

În vasta sa activitate, Părintele academician Dumitru Popescu a abordat un spectru larg de teme cu scopul de a oferi răspunsuri pertinente teologilor români – și nu numai –, dar și pentru a susține Teologia Ortodoxă în dialogurile ecumenice, dialoguri care s-au dovedit a fi nu puține. Printre multele teme tratate se enumără: Biserica și societatea, Biserica și cultura sau rolul Bisericii în postmodernitate. Pe lângă acestea, o atenție aparte a acordat relației dintre Teologie și știință, în primul rând, datorită faptului că – în decurs de numai două secole – explozia aceasta a mecanizării a pus stăpânire pe întreaga lume – sleind-o de resursele materiale –, o lume în care omul a încercat să-și impună propria lege și atitudine asupra naturii, transformându-se așadar în legiuitorul acesteia.

Printr-un aprofundat studiu, Părintele Dumitru Popescu dovedește că știința a ajuns să bată la porțile transcendenței divine lucru care – până nu demult – pentru oamenii de știință era ceva de neconceput. Atenția cu care trebuie tratat acest subiect este una sporită pentru că între religie și știință există foarte multe deosebiri, dar și puncte comune ca de exemplu: faptul că există o realitate ultimă care își are cauza existenței în ea însăși și că din această realitate ultimă decurge întreaga existență. Chiar o parte a Sfinților Părinți – printre care enumerăm pe Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Atanasie cel Mare sau Sfântul Maxim Mărturisitorul

– pot fi socotiți precursori ai științei datorită faptului că au pus bazele unei cosmologii unitare – depășind disocierea dintre lumea sensibilă și cea inteligibilă – dar și trinitare în același timp, cosmologie în mijlocul căreia se află Logosul divin. Ecuația Teologie-știință reprezintă pentru Părintele Dumitru Popescu, domeniul principal în care Teologia se poate întâlni și coopera cu cultura postmodernă; progresul realizat în ramura cercetării fizice – în planul micro-cosmosului – împreună cu renașterea religioasă, constituie unul dintre factorii decisivi în depășirea dihotomiei carteziene – adică dintre spirit și materie – depășind totodată și aversiunea dintre cele două. Se face astfel o nouă trecere de la cultura modernă – caracterizată de o știință mecanicistă și deterministă – spre o cultură științifică aflată sub tutela științelor energetice și imprevizibile.

Un alt aspect ce trebuie tratat cu mare atenție este reprezentat de meritul cu totul deosebit avut de Părintele academician Dumitru Popescu în cadrul Mișcării ecumenice, unde – datorită pregătirii sale temeinice bazată pe un bogat fundament patristic – s-a implicat într-un mod cât se poate de activ, susținând Ortodoxia autentică pe tărâm apusean. Acest lucru a fost posibil și datorită faptului că în urma unui concurs a fost ales Director de Studii la Conferința Bisericii Europene (CEB) cu sediul la Geneva, Elveția, unde – în perioada cuprinsă între anii 1980-1988 – s-a bucurat de o deosebită prestanță. Activitatea și rolul sfinției sale în cadrul ecumenic actual sunt salutare. În contextul

în care, și în domeniul ecumenic se pune problema unei crize – datorată în mare parte lipsei de finalitate a oricărui demers ecumenic, a imposibilității de definire în comun a ceea ce înseamnă de fapt Biserica lui Hristos din care fac parte toți cei ce au primit Botezul în numele Sfintei Treimi și cred în Evanghelia Sa – aceasta poate sfârși într-un mod cât se poate de mulțumitor numai printr-o asiduă muncă de aprofundări eclesiologice. Astfel numai prin asumarea anumitor pași în aprofundarea eclesiologiei de către Bisericile membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor va face ca ecumenismul să iasă din impasul în care – din păcate – se află acum, descotorosindu-se de limbajul secular ce se regăsește în aproape toate documentele ecumenice.

Fără a fi lipsit de o falsă modestie Părintele academician Dumitru Popescu a avut conștiința că piatra pe care a pus-o în Ortodoxia românească – și în cadrul ecumenic actual – este una temeinică, pătruns fiind de convingerea că a oferit câteva repere indispensabile pentru o nouă viziune apologetică a creștinismului, în societatea contemporană și în viitor. Este vorba de această societate în care transferul de la *teocentrism* la *antropocentrism* a dat naștere fenomenului tragic al secularizării, consacrand autonomia omului față de Dumnezeu ca stare de normalitate.

Atunci când folosim de fapt termenul de societate ne referim la un amalgam de societăți și curente culturale pătrunse – mai mult sau mai puțin

– de „duhul” secularizant menționat mai sus. Între aceste societăți se numără atât țările din Estul Europei care – zeci de ani – au fost oprimate de un sistem comunist ateu cu scopul de a strivi orice aspirație de libertate a omului sub pretextul egalității și colectivității; dar și țările din Vest, ale căror societăți sunt de cele mai multe ori tributare capitalismului de factură iluministă.

ITEME ECUMENICE ÎN SCRIERILE PĂRINTELUI DUMITRU POPESCU: BISERICA ȘI SOCIETATEA, BISERICA ȘI CULTURA, ORTODOXIA ȘI POSTMODERNITATEA, TEOLOGIA ȘI ȘTIINȚA.

1. 1. Biserica și societatea

„Omul n-a fost creat de Dumnezeu să trăiască singur, ci în societate. Istoria întreagă ne arată că omul este o ființă socială, creată de Dumnezeu să trăiască nu ca individ izolat, ci în societatea semenilor săi. *Nu este bine să fie omul singur*, a zis Dumnezeu la crearea omului, Adam, *ci-i voi face lui ajutor pe potrivă* (Facerea 2, 18)”.¹ Această calitate a omului de a trăi în societate reprezintă însă un reflex al chipului divin cu care acesta a fost înzestrat.

Biserica – în calitatea ei de instituție – s-a organizat pe baza principiilor lăsate de Mântuitorul Iisus Hristos și transmise ucenicilor Săi, Sfinții Apostoli, care – la rândul lor – le-au transmis

¹ Pr. prof. acad. Dumitru Popescu, *Hristos, Biserică, Misiune. Relevanța misiunii Bisericii în lumea contemporană*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2011, p. 23; idem, *Creștinismul integral sau doctrina socială ortodoxă în Hristos, Biserică, Societate*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p. 23.

urmașilor lor, episcopii². Prin aceștia, din generație în generație, aceste norme, porunci, principii au fost păstrate nealterate în Ortodoxie până în zilele noastre. Biserica s-a format în cadrul societății, încercând treptat să imprime acesteia propriile sale norme duhovnicești și morale; acest fapt fiind observat mai ales în dezvoltarea culturală a fiecărei societăți. Dovadă a faptului că Biserica s-a format în cadrul societății este reprezentată de prima comunitate creștină întemeiată în Ierusalim – imediat după Pogorârea Duhului Sfânt la Cincizecime – comunitate care a avut un puternic caracter social.

Privind către societatea actuală, Biserica nu poate să rămână inertă la provocările pe care aceasta le promovează și uneori chiar le impune, motiv pentru care se încearcă luarea de măsuri ce ar putea contribui cu folos la încetinirea acestui galop furibund către o eră nihilistă și distructivă, pentru că despre stoparea propriu-zisă a unui astfel de galop nici nu poate fi vorba.

1. 1. 1. *Societatea, ideologiile cu care se confruntă în prezent și atitudinea Bisericii în fața acestor ideologii*

De-a lungul celor două milenii ce s-au scurs de la întruparea Fiului lui Dumnezeu, Care – pe lângă Logos Creator – a devenit și Logos Mântuitor,

² Cf. Pr. prof. acad. Dumitru Popescu, *Apostolatul ortodox și provocările lumii moderne*, în *Hristos, Biserică, Misiune*, p. 166.

societatea și-a schimbat atitudinea față de Biserică. Dacă în Antichitate omul vorbea cu cosmosul, pentru el neexistând diferență între Creator și cosmos, considerându-se parte integrantă din cosmos, în perioada medievală omul vorbea cu Dumnezeu, datorită creștinismului care i-a arătat că universul este creația lui Dumnezeu³, eliberându-l de sub dominația cosmosului. În era iluministă – ce a culminat cu Revoluția franceză și ca o consecință a conflictului avut cu Inchiziția medievală – omul nu mai vorbește nici cu Dumnezeu, nici cu Cosmosul, ci ajunge să vorbească doar cu el însuși; astăzi drama individului atinge apogeul pentru că s-a închis în sfera creată, Creatorul fiind izolat undeva în transcendent.

Ca urmare a acestei răsturnări de valori, legile lui Dumnezeu sunt date la o parte, iar omul încearcă să-și impună propria lege și atitudine asupra naturii, transformându-se în legiuitorul acesteia: „Rolul omului nu mai este cel de a deduce legi din natură, ci de impune naturii propriile lui legi. Astfel, au început să apară ideologiile și sistemele de gândire care au obligat omul – din cauza caracterului lor reducător – să trăiască într-un mediu artificial”⁴. Între principalele curente

³ Pr. prof. acad. Dumitru Popescu, *Apostolatul ortodox și provocările lumii moderne...*, p. 168.

⁴ Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, *Creștinismul integral sau doctrina socială ortodoxă...*, p. 40.

ideologice cu care s-a confruntat Ortodoxia se numără:

1. 1. 1. 1. *Comunismul și capitalismul*

1. 1. 1. 2. *Evoluționismul și creaționismul*

1. 1. 1. 3. *Neopăgânismul și*

1. 1. 1. 4. *Vitalismul*

1.1.2. *Importanța interiorității individului în dezvoltarea societății*

Un rol important în transformarea societății actuale de consum îl are dimensiunea ascetică și mistică a existenței umane. Lipsa de înfrânare atât de la mâncare și băutură, cât și de la celelalte pofte trupești, dar și lăcomia, luxul exacerb și dorința de a avea cât mai multe bunuri – chiar dacă acestea nu reprezintă o necesitate – duc la dominarea naturii, stoarcerea și poluarea ei la nivel planetar; chiar până în pragul unui colaps ecologic. Omul contemporan trebuie să fie conștient că înnoirea societății se realizează nu numai prin schimbarea structurilor sociale care sunt structuri exterioare omului, ci mai ales prin schimbarea structurilor sufletești interioare ale omului, prin transformarea patimilor egoiste în virtuți ale milei și iubirii de Dumnezeu și aproape.

1.1.3. *Necesitatea textelor scripturistice și patristice în definirea relației dintre Biserică și societate*

Faptul că Biserica se bazează pe textele scripturistice și pe cele patristice, dovedește necesitatea acestora în cadrul misiunii pe care o are de îndeplinit în societatea contemporană. Există însă un detaliu în această situație de care trebuie ținut seama; și anume, că cerințelor lumii actuale le

sunt necesare alte răspunsuri decât răspunsurile date creștinilor din primele secole, chiar dacă misiunea Bisericii este aceeași.

1.1.4. *Biserica și societatea politică. Importanța acestor implicații*

Primul impediment – privind implicarea Bisericii Ortodoxe în politică – îl constituie însăși cuvintele Mântuitorului Hristos atunci când spune: *Dați Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu* (Matei 22, 21), delimitând astfel preocupările de ordin spiritual de cele politice.

Un al doilea obstacol are în vedere pluralismul politic de astăzi, iar o implicare a Bisericii în această luptă politică ar fi fatală; rolul ei fiind acela de a păstra echilibrul societății, de a menține unitatea spirituală și morală a poporului. Dacă am vorbi totuși despre o participare a Bisericii pe scena vieții politice, aceasta se poate realiza prin credincioșii ei.

1. 2 . **Biserica și cultura**

Încă de la creație oamenii au fost înzestrați cu o sensibilitate aparte și cu o deschidere către bine și frumos; iar prin exprimarea personală a acestor puteri sufletești cu care a fost înzestrat omul – a luat ființă cultura, care – conform definiției ce i s-a dat, reprezintă „totalitatea valorilor materiale și

spirituale create de omenire și a instituțiilor necesare pentru comunicarea acestor valori.”⁵

1.2.1. *Principalele curente culturale care au influențat și încă influențează Biserica*

Încă de la începuturile sale Biserica s-a confruntat atât cu platonismul, care a susținut ideea unei lumi inteligibile, ca suflet și raționalizare a universului, cât și cu *aristotelismul*, care a promovat ideea unei lumi sensibile, ca substanță sau materie a aceluiași univers.

Acestea două au culminat cu iluminismul care a influențat și încă influențează societatea și cultura contemporană.

1.2.2. *Relația universal – particular și influența acestei relații asupra culturii*

Un aspect al relației dintre Biserică și cultură îl reprezintă tensiunea dintre universal și particular, care inevitabil se răsfrânge și asupra culturii. Cu această tensiune – și de ce nu opoziție dintre general și particular – se confruntă Biserica încă din primele secole creștine. Ecuația dintre cultura globală și cea particulară își poate găsi rezolvarea firească prin raportarea acestei relații la Sfânta Treime – modelul suprem de comuniune prin iubire.

1.2.3. *Biserica Ortodoxă Română și cultura*

Biserica Ortodoxă Română, deși are o tradiție și o cultură formată în decurs de aproape două milenii – se vede astăzi bombardată de cultura

⁵ <http://dexonline.ro/definitie/cultura/> 18/11/2013.

occidentală, cultură caracterizată de secularism și globalizare; virulența acestui atac tinde să închidă omul în sine însuși, ignorând prezența lui Dumnezeu. Așadar – în contextul acesta al deconstrucției postmoderne unde sunt negate chiar rădăcinile creștine ale culturii europene – se impune să ne afirmăm această moștenire de valoare.

1.2.4. Icoanele, flux continuu de izvor haric, dar și valori culturale în postmodernitate

Ortodocșii păstrează o reprezentare iconografică care trebuie să ducă pe credincios dincolo de bariera aceasta materială; de aceea este zugrăvit tot ce este trupesc pentru a-l ajuta să se înalțe, pentru a-l ajuta la înduhovnicire. Icoana nu reprezintă un simplu element de decorație interioară a locașurilor de cult; dar nici o cădere în idolatrie, așa cum cred acei așa-ziși creștini dominați de tendințe pur spiritualiste, pentru care materia și lumea văzută nu au absolut nici o valoare.

1. 3. Ortodoxia și postmodernitatea

Dialogul pe care Ortodoxia îl poartă cu postmodernitatea este susținut prin apologetică; Părintele academician Dumitru Popescu – prin stilul original ce-i este caracteristic – aduce un suflu nou apologeticii ortodoxe române, deoarece aceasta a avut de suferit de-a lungul timpului, de pe urma influenței scolastice.

1.3.1. Subiectivitatea și obiectivitatea, reflex al dualității firilor în Hristos

Una din principalele măsuri pe care le are de luat Ortodoxia în societatea actuală este deschiderea către universalitate. Așadar, în relația ei cu postmodernitatea, Ortodoxia trebuie să țină în mod imperios seama de Hristos – de dualitatea firii Sale – de faptul că este Dumnezeu și Om. Numai bazându-se pe acest aspect și luând ca temelie a adevărului pe Hristos și învățătura Sa, construirea de către Biserică a unei relații cu lumea secularizată va fi una trainică și cu sorți de izbândă pentru sufletele debusolate care au foarte mare nevoie de un suport duhovnicesc ancorat în eshaton.

1.3.2. Privatizarea religiei – consecința tensiunii artificiale dintre caracterul subiectiv și cel obiectiv al fenomenului religios

Revoluția franceză (1789) a constituit un punct de răscruce în cadrul istoriei nu doar din punct de vedere politic, ci – în mod special – și cel al relației dintre Biserică și stat. Începând cu această dată Biserica a fost eliminată treptat din sfera vieții publice – pentru a fi cantonată în domeniul privat – într-o chestiune de opinie personală. De asemenea eliminarea Duhului Sfânt din spațiul public și izolarea Lui în spațiul privat atrage inevitabil după sine privatizarea religiei, adică pierderea caracterului obiectiv al adevărului religios și supunerea lui multitudinii opiniilor subiective. Rolul acestor atacuri furibunde care lovesc Biserica se datorează faptului că aceasta constituie elementul de stabilitate și unitate al societății.

1.3.3. Energiile divine necreate, scutul Ortodoxiei în postmodernitate

Energiile divine capătă o importanță deosebită și un rol dublu față de cultura secularizată de astăzi: în primul rând reprezintă obstacolul de netrecut în calea aspectelor negative ale secularizării și în al doilea rând ne permit să valorificăm aspectele pozitive ale aceleași culturi sus-menționate, chiar dacă acestea sunt foarte puține.

1.3.4. Sfânta Treime – model de comuniune în postmodernitate

Din punct de vedere creștin, modelul unic – spre care poate tinde societatea – este cel care își are temeiul lui în Sfânta Treime și este oglindit în comuniunea sacramentelor Bisericii, deoarece acest model ia în considerare atât drepturile personale ale omului: libertatea și proprietatea – dar și datoriile sociale – responsabilitatea și omenia. Pentru împrărierea exemplului suprem al Sfintei Treimi, credinciosul trebuie să facă dovada filiației în raport cu Biserica, adică să se împărtășească din energiile divine necreate pentru a intra în legătură cu Sfânta Treime.

1.3.5. Ortodoxia românească în postmodernitate

În România, trecerea de la comunism la capitalism – produsă după evenimentele din 1989 – acesta din urmă purtând și titlul de democrație, a adus cu sine atât beneficii cât și provocări față de care Biserica trebuie să ia atitudine. Trebuie însă precizat faptul că Teologia românească a căutat să

scoată în evidență caracterul raționalist și depersonalizant al acestor sisteme de factură individualistă, căutând – în același timp – să pună în evidență valoarea perenă a învățăturilor creștine. În acest sens s-a dezvoltat o literatură teologică al cărei subiect principal a fost și este Sfânta Treime, alături de care s-au desfășurat și o serie de activități catehetice și nu numai la nivelul parohiilor și eparhiilor, menite să păstreze suflul ortodox autentic și conștiința românească.

1.4. Teologia și știința

De la început trebuie reținut faptul că între știință și religie există o mare deosebire în ceea ce privește scopul final al fiecăreia; și anume, că țința științei este aceea care ține de sfera cunoașterii, pe când scopul religiei este acela de a duce credinciosul la mântuire care se află mai presus de orice cunoaștere.

1.4.1 Știința și parcursul ei ideologic

Progresul extraordinar în cunoașterea tainelor naturii a adus cu sine un regres spiritual direct proporțional, determinând crearea unui dezechilibru interior greu de stăpânit și lansând începutul sclaviei instinctelor alterate de păcat. De remarcat este însă faptul că întreaga pleiadă de ideologii cosmologice și antropologice își dovedește limitele tocmai datorită științei care, chiar dacă nu a putut aduce fericirea – așa cum spera – i-a rămas totuși rolul cunoscut: să cerceteze și să prelucereze ceea ce este dat. Și chiar dacă s-a susținut cu

fervoare că știința are puteri nelimitate, în realitate – de fapt – resursele la care apelează știința sunt nelimitate. Din momentul descoperirii că totul se găsește într-o relație reciprocă, neexistând nimic în sine – a lumii inteligibile sau a raționalității creației ca înscrisă ontologic în lumea sensibilă – se creează acea poartă ce deschide lumea văzută față de Creatorul ei. Chiar și așa, oricât de mare ar fi doza de optimism cu care ar putea fi tratată această relație, trebuie conștientizat faptul că recunoașterea existenței Adevărului revelat de către savanți și mărturisirea lui Hristos ca Adevăr suprem nu înseamnă implicit recunoașterea Revelației ca normativă de către știință în întregul ei, ci doar de către acei oameni de știință care sunt mai religioși și ca urmare a unui înalt grad de înduhovnicire beneficiază de ajutorul harului Duhului Sfânt, care îi luminează.

1.4.2. Sfinții Părinți – precursori ai științei prin susținerea Revelației supranaturale

Principalii Sfinți Părinți care au dezvoltat au angajat un dialog cu științele naturale sunt Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Maxim Mărturisitorul și au avut ca fundament prologul Evangheliei de la Ioan, în care se vorbește de Logosul divin și suprem, prin Care toate s-au făcut.

1.4.3. Raportarea la știință în perspectiva teologilor contemporani

Relația dintre Teologie și știință trebuie întreținută și intensificată în primul rând la nivel

academic, printr-un serios angajament din partea ambelor părți; cu atât mai mult cu cât un început s-a înfiripat deja. Ceea ce se impune în acest dialog este însă accentuarea faptului că materia – care este concentrare de spirit și energie – are posibilitatea de a fi transfigurată; și – privită din punct de vedere soteriologic – poate fi chiar spiritualizată.

II.CONTRIBUȚIA PĂRINTELUI DUMITRU POPESCU LA AFIRMAREA TEOLOGIEI ROMÂNEȘTI ÎN CONTEXTUL ECUMENIC

Preocuparea Părintelui Dumitru Popescu pentru susținerea Ortodoxiei românești în contextul ecumenic s-a observat de timpuriu. Prin fiecare piatră pusă la temelia carierei sale atât în calitate de cursant – ca elev seminarist – continuând apoi cu studiile universitare și post universitare a contribuit la șlefuirea și îmbogățirea personalității sale. Cu un ascuțit spirit de observație și cu o capacitate puternică de a sintetiza informațiile, Părintele academician Dumitru Popescu a contribuit prin scrierile sale la dezvoltarea și înnoirea culturii și Teologiei ortodoxe. Folosindu-se și de bogata sa experiență ecumenică dobândită pe parcursul activității sale, și clădită pe un solid fundament patristic, privește relațiile dintre Biserica Ortodoxă, cea Romano-catolică și celelalte culte sau denominațiuni creștine dintr-un punct de vedere original și înnoitor.

2.1.Scurt istoric al relațiilor de stat dintre România și Vatican

2.2. *Poziția Bisericii Ortodoxe Române față de ecumenismul romano-catolic*

2.3. *Diferențe sau convergențe între Ortodoxie și Romano-catolicism*

Pentru o bună relaționare între cele două *Biserici surori* se impune cu necesitate stabilirea – în principal – a elementelor comune ce ar putea constitui punctul de plecare în realizarea acestui deziderat.

2.3.1. *Purcederea Sfântului Duh și adaosul **Filioque***

Faptul că Simbolul de credință a fost rostit – așa cum a fost el stabilit în cadrul oficial al primelor două Sinoade ecumenice – fără adaosul *Filioque*⁶ reprezintă un prim pas de reconciliere în primul rând între Biserica Ortodoxă și cea Romano-catolică.

2.3.2. *Tainele inițierii creștine: Botez, Mirungere, Euharistie*

2.3.3. *Energiile necreate și grația creată, conciliere sau antagonism*

Reconcilierea între energiile necreate și dogma catolică a grației necreate nu va fi acceptată nici de ortodocși – dar nici de catolici – totuși trebuie remarcată și lăudată, în același timp, dorința de unitate dintre cele două Biserici, venită din partea reprezentanților apuseni. Interesul arătat în mediile

⁶ În urma discuțiilor avute cu ortodocșii penticostalii din România au renunțat la adaosul *Filioque*, lucru foarte important de altfel, ca o roadă benefică a demersurilor ecumenice realizate de-a lungul timpului. Cf. Pr. prof. dr. Vasile Nechita, *Prinos de recunoștință*, p. 83.

teologice catolice pentru energiile necreate reprezintă un pas înainte datorită faptului că încep să le recunoască adevărata valoare și importanța deosebită pentru viața și misiunea creștină în lumea contemporană; deși trebuie recunoscut că încă sunt rezervați în afirmații și susținere.

2.3.4. Punctul de vedere al Părintelui Dumitru Popescu privind Mișcarea Ecumenică și rolul ei în viața Ortodoxiei

Cu referire strictă la activitatea și rolul Părintelui Dumitru Popescu în cadrul ecumenic actual, când criza începută la Porto Alegre continuă să persiste, nu putem să nu apreciem contribuția salutară a sfinției sale. Această criză – datorată în mare parte lipsei de finalitate a oricărui demers ecumenic, a imposibilității de definire în comun a ceea ce înseamnă de fapt Biserica lui Hristos din care fac parte toți cei ce au primit Botezul în numele Sfintei Treimi și cred în Evanghelia Sa – poate sfârși într-un mod cât se poate de mulțumitor numai printr-o asiduă muncă de aprofundări eclesiologice.

III. DOCTORATUL – „ECCLESIOLOGIA ROMANO-CATOLICĂ DUPĂ DOCUMENTELE CELUI DE-AL DOILEA CONCILIU DE LA VATICAN ȘI ECOURILE EI ÎN TEOLOGIA CONTEMPORANĂ”

Lucrarea științifică pentru care Părintele profesor Dumitru Popescu a primit titlul de doctor în Teologie este structurată pe capitole și subcapitole și pe același „schelet” a fost structurat și

acest capitol al prezentei lucrări cu unele aduceri la zi, acolo unde e cazul, având în vedere conferințele și discuțiile care au avut loc pe marginea celor hotărâte la Conciliul II Vatican și efectele negative sau pozitive ce au decurs ca urmare a acestor hotărâri.

3. 1. Sfânta Treime și Biserica

Pornind de la concepția greșită că Sfânta Treime și Biserica reprezintă două „plenitudini”, trebuie înțeles care este raportul dintre „plenitudinea totală a lui Dumnezeu” – Sfânta Treime și „plenitudinea darurilor divine” – Biserica.

3.1.1. Sfânta Treime

Lipsurile trinitare occidentale – sau mai degrabă erorile trinitare susținute și la Conciliul II Vatican – sunt cvasi-impersonalismul, datorită separării naturii divine de persoanele trinitare, purcederea Duhului și de la Fiul – *Filioque* – și incomunicabilitatea, datorită căreia Sfânta Treime este izolată în transcendent, duc la o concepție în totalitate deistă.

3.1.2. Biserica

Privită mai mult din punct de vedere juridic, Biserica Romano-catolică încearcă să recupereze teren prin lucrările Conciliului II Vatican, interpretând Biserica – „cea de-a doua plenitudine” – și în calitate de „mister”.

Datorită acestei concepții, Biserica rămâne izolată în imanent, iar sensul eshatologic al umanității nu mai primește verticalitate în Hristos,

ci capătă un sens orizontal; sau mai bine zis un nonsens.

3.1.3. *Relația Bisericii cu Sfânta Treime*

3.2. **Biserica ad intra**

Această plenitudine – Biserica – este analizată și susținută în același timp, în cadrul lucrărilor celui de-al doilea Conciliu de la Vatican, sub trei forme: sacramentală, juridică și pnevmatologică.

3.2.1. **Categoria sacramentală a Bisericii**

Rolul Bisericii de interpunere între Dumnezeu și lume – în calitate de liant între cele două realități – este prezentat încă din primul capitol al Constituției *Lumen Gentium*: „Biserica este sacrament și instrument al iubirii intime cu Dumnezeu și al unității întregului neam omenesc”⁷.

3.2.1.1. *Episcopatul*

Pornind de la legătura indisolubilă dintre Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, Ortodoxia nu acceptă ca Biserica să fie purtătoarea unei grații create primite de la Hristos prin ocolirea Duhului Sfânt. Harul lui Dumnezeu este necreat și transfigurează întreaga făptură pentru că iradiază din ființa divină; de la Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt. Iar episcopii nu au rolul de a-L înlocui pe Hristos și nici nu există o opoziție între preoți și episcopi; chiar dacă episcopii pot administra în plus Sfânta Taină a Hirotoniei și aceasta numai în Duhul Sfânt.

⁷ *Lumen Gentium*, 1, apud Pr. asist. Popescu Dumitru, *op. cit.*, p. 349.

3.2.1.2. *Sacramentele*

Sacramentele vin pe filiera Hristos–episcopat și din tezaurul cu care acest colegiu al episcopilor a fost dotat odată pentru totdeauna; le sunt împărtășite oamenilor prin Sfintele Taine. Datorită concepției scolastice medievale că Biserica este dependentă întru totul de Sfintele Taine – pentru că acestea reprezentau depozitul grației – acum, pentru că ierarhia este cea care deține acest depozit al grației divine, Sfintele Taine sunt cele care depind de episcopat.

3.2.1.2. *Laicii*

Și în cazul laicilor, conciliul adoptă o atitudine prin care se urmărește atingerea scopului final: acela de a subordona totul papei, prin intermediul *ierarhiei*. Dacă în capitolele precedente s-a discutat despre supunerea directă a ierarhiei față de papă, despre Sfânta Euharistie – ca centru de efuziune al sacramentelor – și despre faptul că sacramentele depind întru totul de ierarhie, despre laici se spune că prin sacramente sunt încorporați ierarhiei.

3. 2. 2. **Categoria juridică a Bisericii**

3.2.2.1. *Calitatea papei de „temelie a unității în credință”*

Privită din punct de vedere ortodox, calitatea aceasta de temelie a credinței - care a fost atribuită papei – este absurdă pentru că nu poți exclude pe Dumnezeu și pe credincioși din această ecuație care presupune în principal legătura strânsă dintre cele

două elemente, care în acest caz dacă nu sunt excluse, cel puțin sunt marginalizate.

3.2.2.2. *Calitatea papei de temelie în comuniune*

Participanții la lucrările Conciliului II Vatican au considerat de cuviință că temelia și principiul de bază al comuniunii în Biserică îl constituie papa și nu – așa cum este de drept – Duhul Sfânt.

3.2.3. *Categoria pnevmatologică a Bisericii*

În limbaj teologic, tot ceea ce este pnevmatologic se referă la Persoana sau la lucrarea Duhului Sfânt. În urma hotărârilor Conciliului II Vatican, Duhul Sfânt este conceput ca fiind o putere impersonală, separată de Hristos, Care – la rândul său – este identificat cu Biserica, prin intermediul episcopatului; și pe temelia căruia se ridică pontificatul roman. Din punct de vedere ortodox, Biserica este zidită, în Hristos, pe credință și pe Duhul Sfânt. Datorită acestui fapt Biserica își păstrează relația ei intrinsecă cu Hristos în Treime și cuprinde armonios atât ierarhia cât și pe credincioși.

3.3. **Biserica ad extra**

3.3.1. *Ecumenismul romano-catolic*

În procesul de deschidere ecumenică – Biserica Apuseană, prin vocea Conciliului II Vatican, îndeamnă credincioșii catolici să renunțe la atitudinea refractară față de creștinii celorlalte Biserici eliminând cuvintele, judecățile și faptele care nu corespund dragostei frățești. Atitudinea este

de lăudat întrucât prin această metodă se încearcă înlăturarea tuturor obstacolelor aflate în calea acestei uniri atât de dorite; deși scopul ultim al încercării rămâne același: unirea cu Roma sub conducerea monarho–juridică a papei.

3.3.2. Atitudinea Bisericii Romano-catolice față de lume

Biserica Romano–catolică – separată de Hristos și de darurile divine împărtășite în Duhul Sfânt prin Sfintele Taine – devine autonomă; la fel și lumea, ruptă la rândul ei de tot ceea ce e divin, devine autonomă. Raportul dintre cele două realități autonome este unul de superioritate a Bisericii față de lume, iar relația dintre ele este asemănată, conform concepției augustinienne – cu cea dintre două *cetăți*. Comunicarea între cele două realități se face prin intermediul laicilor, care au calitatea de a fi cetățeni ai ambelor cetăți. Deși dă impresia că ar fi undeva departe de lume, totuși prin învățătura ei caută să uimească lumea. Privind doar Biserica din lume, fără a vorbi și despre lume în Biserică, conciliul rămâne tributار concepției dualiste augustinienne; tinzând să minimalizeze lumea în raport cu Biserica, fără a oferi lumii rezolvări și răspunsuri concrete și corecte la problemele sale.

3.4. Ecouri ale eclesiologiei Vaticanului II în teologia contemporană

Încercările Bisericii Romano-catolice de a reglementa – prin lucrările Conciliului II Vatican – anumite probleme care, de-a lungul vremii, au făcut

ca instituția pontificală să piardă foarte mult teren, au primit atât din partea Bisericii Ortodoxe și a cultelor protestante – dar chiar și din partea teologilor romano-catolici – critici și aprecieri.

3.4.1. *Misterul Bisericii*

Chiar dacă încercarea de a oferi o teologie trinitară este timidă, separația dintre Hristos și Duhul Sfânt este cât se poate de evidentă. Cu atât mai mult cu cât și sub acest aspect se continuă identificarea Bisericii cu Hristos – *Christus et Ecclesia eademque persona* – și transformarea Duhului Sfânt în complement al ierarhiei.

3.4.2. *Colegialitatea episcopală*

Principală problemă însă – aceea a infailibilității papale – continuă să existe: Colegiul episcopilor nu influențează în nici un fel hotărârile papei, pe când hotărârile sinoadelor episcopale depind în mod absolut de ceea ce susține pontiful roman. Papa poate astfel să ia singur orice hotărâre dorește – și s-o declare și infailibilă – pe când hotărârile colegiului episcopilor nu vor putea niciodată să fie infailibile. Singura putere pe care colegiul episcopal o are se răsfrânge doar asupra credincioșilor.

3.4.3. „Poporul lui Dumnezeu”

Deși se vorbește despre „poporul lui Dumnezeu” într-un cadru general, adică de totalitatea membrilor Bisericii – laici și clerici – ca o revenire la vechea tradiție a Bisericii, tradiție păstrată nealterată de către Biserica Ortodoxă, prin

aceasta se încearcă acordarea unei anumite importanțe sacerdoțiului universal, vorbind mai întâi de laici și mai apoi abordându-se poziția și natura ierarhiei. Chiar dacă – în abordarea problemei mirenilor situația eclesială ad-intra a acestora este lăsată în umbră – este evidențiat în schimb exercițiul ad-extra, în calitate de sacerdoțiu al Bisericii în lume sau de preoție universală, dezvoltându-se astfel o teologie a istoriei. Singurele activități la care totuși pot fi folosiți laicii sunt cele misionare și propagandistice, menite să consolideze catolicismul în lume. Acest concept influențează dimensiunea istorică și implicit pe cea eshatologică; punctul nevralgic de la care pleacă întreaga frivolitate romano-catolică se datorează puterii pontificale.

CONCLUZII

În contextul postmodernității secularizate de astăzi Biserica Ortodoxă nu trebuie să rămână inertă și să se complacă într-o stare de letargie ci trebuie să ia atitudine fățișă în încercarea de înfrânare a acestui galop furibund către o perspectivă distructivă și nihilistă, pentru că despre stoparea acestui fenomen nici nu poate fi vorba. În primul rând societatea creștină, în general, s-a confruntat de-a lungul timpului cu o serie de ideologii care au determinat o schimbare de sens și de valori în existența omului. Dacă în perioada antică omul vorbea cu cosmosul – pentru că se considera parte integrantă din acest cosmos, mai ales că pentru el

între Creator și cosmos nu era nici o diferență –, în epoca medievală, datorită creștinismului, omul ajunge să vorbească cu Dumnezeu, fiindu-i descoperit ca Persoană. Decăderea spirituală a venit odată cu era iluministă când omul ajunge să-L izoleze pe Dumnezeu undeva în transcendent, dialogând cu sine însuși într-un cadru creat și închis. Așadar, fie că a fost vorba de evoluționism sau creaționism, fie că a fost vorba comunism și capitalism sau fie că vorbim de neopăgânism și vitalism în contextul acestui fenomen complex al nihilismului, toate acestea nu sunt decât lovituri date la temelia Bisericii cu scopul de a rupe orice legătură a omului cu Dumnezeu. Aceste ideologii au avut o influență atât asupra aspectului spiritual sau duhovnicesc, dar s-au răsfrânt în mod inevitabil și asupra societății.

Pentru a contracara aceste atacuri Biserica trebuie să lucreze la restaurarea statutului persoanei umane prin harul divin, prin energiile divine necreate, transmise prin Sfintele Taine ale Bisericii, adică într-un mediu eclesiologic pătruns de lumina și iubirea Sfintei Treimi. Există aici o reciprocitate care trebuie să aibă un început bun. Reciprocitatea este reprezentată de faptul că dacă individul este virtuos, această stare se va răsfrânge și asupra societății și – în consecință – societatea va fi una străbătută de valorile morale și spirituale autentice. Dacă însă viața individului este una vicioasă – dominată de interese meschine și patimi duse până la limita iraționalului sau chiar antiraționalului –

atunci și societatea va fi una desfigurată și bolnăvicioasă. Omul contemporan trebuie să conștientizeze faptul că atâta timp cât structurile sale sufletești sunt inundate de patimi, nici societatea în care trăiește nu va fi una trainică și sănătoasă.

În contextul dat misiunea creștinismului este de a transfigura societatea secularizată printr-o infuzie permanentă de har divin; iar aceasta se poate realiza în mod direct prin participarea la o viață liturgică autentică în care primordială trebuie să fie dimensiunea ascetică și mistică a vieții umane. Prin asceză omul se curăță interior și în același timp se disciplinează trăind viața în Hristos, prin Evanghelie și Sfintele Taine, într-o lucrare sinergică prin rugăciune și filantropie.

Întreaga pleiadă de idei și teme, abordate cu un ascuțit simț practic de către Părintele Dumitru Popescu, reprezintă un bogat tezaur care ar trebui exploatat cu mai mult interes de către tânăra generație de teologi români cu scopul de a face față cu succes avalanșelor de probleme cu care se confruntă Biserica Ortodoxă și societatea contemporană.

Lucrarea de față se dorește a fi și un smerit omagiu celui care a fost Părintele Academician Profesor Doctor Dumitru Popescu, lucrare întocmită sub atenta îndrumare și părinteasca povățuire a unuia din ucenicii sfinției sale, Părintele Profesor Doctor Vasile Nechita.

BIBLIOGRAFIE:

IZVOARE

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București; edițiile din 1982 și 2008;

2. *Învățătura celor doisprezece Apostoli*, cap. I-IV, în „Scrierile Părinților Apostolici”, trad. Pr. Dumitru Fecioru, , Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979;

3. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. de Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997;

4. Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, în „Scrieri”, partea I, colecția PSB, trad. de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987;

5. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre pitonisă*, în „Scrieri”, partea a II-a, colecția PSB, vol. 30, trad. de Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998;

6. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului*, în „Scrieri”, partea a II-a, colecția PSB, vol. 30, trad. de Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998;

7. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola 97*, în „Scrieri”, partea a III-a, colecția PSB, vol. 12, trad. de Pr. prof. dr. Constantin Cornițescu, Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988;

8. Sfântul Vasile cel Mare, *Asceticele I*, în „Scrieri”, partea a II-a, colecția PSB, vol. 18., trad. de Prof. Iorgu D. Ivan, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989;

CĂRȚI:

1. Buchiu, Pr. prof. dr. Ștefan, *Întrupare și unitate*, Ed. Libra, București, 1997;

2. Buchiu, Pr. prof. dr. Ștefan, *Ortodoxie și secularizare*, Ed. Libra, București, 1999;

3. Buchiu, Pr. prof. dr. Ștefan, *Cunoașterea apofatică în gândirea Părintelui Stăniloae*, Ed. Libra, București, 2002;

4. Buchiu, Pr. conf. dr. Ștefan, *Maica Domnului. O introducere în teotokologia ortodoxă*, Ed. Sigma, 2006;

5. Clément, Olivier, *Trupul morții și al slavei*, trad. de sora Eugenia Vlad Editura Christiana, București, 1996;

6. Clément, Olivier, *Puterea credinței*, trad. Alexandrina Andronescu, Daniela Ciascai, Ed. Pandora, Târgoviște, 1999;
7. Clément, Olivier, *Viața din inima morții*, trad. Claudiu Soare, Ed. Pandora, Târgoviște, 2001;
8. Cojocaru, Pr. dr. Nicolae, *Tradiție la cultul creștin. Din perioada primară până astăzi*, Ed. Lidana, Suceava, 2004;
9. Gheorghe Virgiliu, *Efectele televiziunii asupra minții umane și despre creșterea copiilor în lumea de azi*, Ed. Evaghelismos, București, 2005;
10. Gheorghe Virgiliu, *Revrăjirea lumii sau de ce nu mai vrem să ne desprindem de televizor*, Ed. Prodromos, București, 2006;
11. Ică, Pr. prof. dr. Ioan, *Sfinții Părinți despre originile și destinul cosmosului și omului*, Ed. Deisis, Sibiu, 2003;
12. Ioja, Lect. dr. Cristinel, *Dogmatică și dogmatişti. Prolegomena privind aprofundarea teologiei dogmatice ortodoxe în România în a doua jumătate a sec. al XX-lea și începutul sec. al XXI-lea*, Ed. Marineasa, Timișoara, 2008;
13. Ioja, Lect. dr. Cristinel, *Cosmologie și soteriologie în gândirea Părinților Răsăriteni*, Arad, 2008;
14. Lemeni, Conf. dr. Adrian, *Adevăr și comuniune*, Ed. Basilica, București, 2011;
15. *Molitfelnic*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002;

- 16.Nechita, Preot prof. dr. Vasile, *Înnegurările veacului – sindroamele necredinței*, Ed. Vasiliana '98, Iași 2002;
- 17.Nechita, Preot prof. dr. Vasile, *Mărturisindu-L pe Hristos între misiune și discriminare*, Ed. Vasiliana '98, Iași, 2008;
- 18.Nechita, Pr. prof. dr. Vasile, *Prinos de recunoștință*, Ed. Vasiliana '98, Iași, 2011;
- 19.Nechita, Pr. prof. dr. Vasile, *Recunoștință și Misiune*, Ed. Vasiliana '98, Iași, 2013;
- 20.Omagiu *Părintelui Academician Dumitru Popescu*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2005;
- 21.Popovici, Sfântul Iustin, *Biserica Ortodoxă și ecumenismul*, trad. de Adrian Tănăsescu, ediția a II-a revizuită, Fundația Justin Pârvu, Suceava, 2012;
- 22.Popescu, Pr. prof. acad. dr. Dumitru, *Apologetica rațional duhovnicească a Ortodoxiei*, Ed. Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009;
- 23.Popescu, Pr. asist. Dumitru, *Antropologia paulină*, manuscris, București, 1959;
- 24.Popescu, Pr. prof. acad. dr. Dumitru, *Iisus Hristos Pantocrator*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005;
- 25.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Teologie și cultură*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993;
- 26.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Ortodoxie și contemporaneitate*, Ed. Diogene, București, 1996;
- 27.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Ortodoxie și Catholicism*, Ed. România creștină, București, 1999;

- 28.**Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Hristos, Biserică, Societate*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1999;
- 29.**Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Omul fără rădăcini*, Ed. Nemira, București, 2001;
- 30.**Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru *Misiunea Bisericii într-o lume secularizată*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 2005;
- 31.**Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Teologie și viață. Relevanța Teologiei ortodoxe în lumea contemporană, Convorbiri cu Conf. univ. dr. Cristinel Ioja*, Ed. Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009;
- 32.**Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Hristos, Biserică, Misiune*, Ed. Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2011;
- 33.**Radu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Fundamentele teologice ale fenomenologiei narrative*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, 2005;
- 34.***Rânduiala Sfintei Liturghii a Sfântului Ioan Gură de Aur și alte rugăciuni*, Ed. Episcopiei Buzăului, Buzău, 2001;
- 35.**Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Chipul evanghelic a lui Iisus Hristos*, Ed. Centrului Mitropolitan, Sibiu, 1991;
- 36.**Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Teologia Dogmatică ortodoxă*, volumele I, II și III, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, ediția a IV-a, București, 2010; volumele I, II și III;

- 37.Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1992;
- 38.Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, vol. I și II, Ed. Cristal, București, 1995;

STUDII ȘI ARTICOLE:

- 1.Buchiu, Pr. conf. dr. Șefan, *Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca Revelație divină desăvârșită*, în „Ortodoxia”, nr. 3/2007, pp. 12-20;
- 2.Buchiu, Pr. prof. dr. Șefan, *Hristocentrismul Crezului ortodox și semnificația sa pentru teologia dogmatică de astăzi*, în „Ortodoxia”, nr. 4/2010, pp. 13-24;
- 3.Citirigă, Pr. conf. dr. Vasile, *Aspecte dogmatice privind raporturile dintre teologie și știință*, în „Ortodoxia”, nr. 3/2007, pp. 40-58;
- 4.Citirigă, Pr. conf. dr. Vasile, *Aplicarea doctrinei despre energiile necreate la doctrina și practica Sfințelor Taine*, în „Ortodoxia”, nr. 4/2007, pp. 49-66 și în „Theologia Pontica”, nr. 1-2 /2008, pp. 126-139;
- 5.Citirigă, Pr. conf. dr. Vasile, *Rădăcinile individualismului și implicațiile lui, din punct de vedere ortodox*, în „Ortodoxia”, nr. 2/2009, pp.137-163;

- 6.Citirigă, Pr. prof. dr. Vasile, *Participarea trupului omenesc la rugăciune în viziunea Sfântului Grigorie Palama*, în „Ortodoxia”, nr. 1/2011, pp. 13-33;
- 7.Gheorghe, Virgiliu, *Educația pentru viață și nihilismul contemporan*, <http://ziarullumina.ro/repere-si-idei/educatia-pentru-viata-si-nihilismul-contemporan>;
- 8.Ică, Ioan I. jr., *Important acord teologic ortodox-catolic pe tema sinodalității și autorității pe marginea celei de-a X-a sesiuni plenare a comisiei mixte internaționale pentru dialog teologic între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano – Catholică. Ravenna, 8- 15 oct. 2007*, în „Studii Teologice”nr. 3/ 2007, pp. 227-256;
- 9.Ioja, Conf. dr. Cristinel, *Receptarea teologiei Crezului niceo-constantinopolitan în Tratatetele românești de Dogmatică ortodoxă*, în „Ortodoxia”, nr. 4/2010, pp. 80-91;
- 10.Nechita, Pr. prof. dr. Vasile, *Lumina lui Hristos în debaterile celei de-a treia Adunări Ecumenice Europene (Sibiu, 4-9 septembrie 2007)*, în „Theologia Pontica”, nr. 1-2/2008, pp. 232-259;
- 11.Nechita, Pr. prof. dr. Vasile, *Spre ce ne îndreptăm? Dialogul intercultural în scrisul lui Mihail Diaconescu*, în „Theologia Pontica”, nr. 3-4/ 2008, pp. 208-231;
- 12.Nechita, Pr. prof. dr. Vasile, *Modelul deschis de toleranță dobrogeană*, în „Theologia Pontica”, nr. 1/ 2009, pp. 154-167;

13. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Sfințenia după Sfântul Chiril al Alexandriei*, în „Ortodoxia”, nr. 2/ 1961, pp. 230-241;
14. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Doctrina despre Taina Botezului în primele secole creștine*, în „Ortodoxia”, nr. 3/ 1961, pp. 393-404;
15. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Problema chipului din om după Sfântul Grigore de Nyssa*, în „Glasul Bisericii”, nr. 3-4/ 1961, pp. 338-351.
16. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Ecclesiologia luterană*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1962, pp. 413-427.
17. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Faptele bune după Sfântul Simeon Noul Teolog*, în „Ortodoxia”, nr. 4/ 1962, pp. 540-555;
18. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Rugăciunea pentru aproapele*, în „Glasul Bisericii”, nr. 9-10/1965, pp. 767-770;
19. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Sfântul Ioan Botezătorul*, în „Glasul Bisericii”, nr. 7-8/1966, pp. 880-885
20. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Pocăința ca refacere a legăturii credincioșilor cu Dumnezeu și cu semenii*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 9-10/1971, pp. 122-128;
21. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Responsabilitatea pentru o viață mai bună*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1972, pp. 156-159;
22. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Aspecte noi în problema Filioque*, în „Ortodoxia”, nr. 4 / 1974, pp. 580-592;

23. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Comemorarea Mitropolitului Nifon la un veac de la moartea sa*, în „Glasul Bisericii”, nr. 7-8/ 1975, p. 835-840;
24. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Tendințe noi ecumeniste*, în „Ortodoxia”, nr. 2/ 1976, pp. 417-423;
25. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Biserica locală și comunitatea conciliară*, în „Ortodoxia”, nr. 3-4/1977, pp. 507-512;
26. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Biserica și lupta popoarelor pentru independență*, în „Ortodoxia”, nr. 4/1977, pp. 686-694;
27. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Comunitatea conciliară și problema ecumenistă actuală*, în „Studii Teologice”, nr. 3-6/ 1977, pp. 201-211;
28. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică*, din „Studii Teologice”, nr. 5-10 / 1979, pp. 367-390;
29. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Învățătura ortodoxă despre Maica Domnului*, în „Glasul Bisericii”, nr. 7-8/1979, pp. 675-683;
30. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Concepțe despre unitate*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 7-9/1979, pp. 461-469;
31. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Natura Bisericii din punct de vedere ființial și comunitar*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 10-12/1980, pp. 652-664;
32. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Unitate și cultură*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1987, pp. 14-22;

33. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Tendințe noi în hristologia contemporană*, în „Ortodoxia”, nr. 4/1988, pp. 9-14;
34. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Dimensiunea ecumenică a Bibliei de la București*, în „Ortodoxia”, nr. 4/1988, pp. 157-160;
35. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Are Mișcarea ecumenică un viitor?*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 5/1988, pp. 3-9;
36. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Sfânta Taină a Preoției. Ierarhia bisericească sacramentală după Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție. Preoția obștească*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1989, pp. 7-13;
37. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Teologie, cultură, renaștere*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 4/1990, pp. 17-20;
38. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Vocația europeană a creștinismului românesc*, în „Ortodoxia Românească”, 1992, pp. 201-205;
39. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *O remarcabilă contribuție hristologică românească*, în „Filosofia”, 1992, pp. 537-541;
40. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Raționalitatea creației și implicațiile ei*, în „Ortodoxia”, nr. 3-4/1993, pp. 31-35;
41. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Dumnezeu și cosmosul*, în „Filosofia”, 1993, pp. 569-572;
42. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Transfigurare și secularizare*, în „Glasul Bisericii”, nr. 1-3 / 1994, pp. 52-56;

43. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Biserica și lumea contemporană*, în „Glasul Bisericii”, nr. 1-5 / 1995, pp. 5-11;
44. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Două cosmologii, două destine*, în „Glasul Bisericii”, nr. 1-5 / 1995, pp. 52-56;
45. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Hristos-Euharistie-Biserică*, în „Glasul Bisericii”, nr. 6-12 / 1995, pp. 59-67;
46. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Coordonatele educației ecologice ortodoxe*, în „Almanahul Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 1995, pp. 213-221;
47. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Cosmologie autonomă și cosmologie teonomă*, în „Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă”, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1995, pp. 421-431;
48. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Reconciliere și renaștere în Hristos*, Conferință Națională Ecumenică, Iași, 1995, pp. 10-18;
49. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Teologie și Filosofie*, în „Almanahul Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 1996, pp. 54-57;
50. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Integrarea europeană în lumina teologiei ortodoxe*, în „Almanahul Bisericesc al Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 1996, pp. 134-139;
51. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *O nouă strategie. Trei documente pontificale despre creștinismul răsăritean*, în „Almanahul Bisericesc al

Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 1996, pp.159-165;

52.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Ortodoxie și paranormal*, în „Almanahul Bisericesc al Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 1996, pp. 165-208;

53.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Ortodoxia la sfârșit de mileniu*, în „Almanahul Bisericesc al Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 1996, pp. 209-214;

54.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Pentru o prezență mai activă a Bisericii*, în „Glasul Bisericii”, nr. 5-8/1996, pp. 134-143;

55.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Secularizarea europeană și conștiința ortodoxă a creației*, în „Glasul Bisericii”, nr. 1-4/1997, pp. 5-8;

56.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Misiunea spirituală și socială a Bisericii*, în „Glasul Bisericii”, nr. 9-12/ 1997, pp. 5-8;

57.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Biserica națională în lumina gândirii biblice și patristice*, în „Glasul Bisericii”, nr. 9-12 / 1997, pp. 97-101;

58.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Principii teologice de bază ale formațiunilor sectare*, în „Glasul Bisericii”, nr. 9-12 / 1997, pp. 134-146;

59.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Ortodoxia în dialog cu lumea secularizată*, în „Almanahul Bisericesc al Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 1997, pp. 72-87;

60.Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Biserica și probleme sociale ale vremii*, în „Almanahul

- Bisericesc al Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 1998, pp. 71-75;
61. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Despre o “cultură” care vrea să elimine Biserica din societate*, în „Almanahul Bisericesc al Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 1998, pp. 118-127;
62. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Criza culturii*, în „Almanahul Bisericesc al Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 1999, pp. 58- 64;
63. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Credință și modernitate*, în „Almanahul Bisericesc al Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 1999, pp. 70-75;
64. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Trei aspecte ale noțiunii de persoană la Sfinții Trei Ierarhi*, în „Glasul Bisericii”, nr. 1-4/1999, pp. 71-79;
65. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Privatizarea religiei și a istoriei*, în „Glasul Bisericii”, nr. 9-12/1999, pp. 213-216;
66. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Eveniment istoric la sfârșit de mileniu: Vizita Papei Ioan-Paul al II-lea în România*, în „Glasul Bisericii”, 5-8/1999, pp. 108-121;
67. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Ortodoxia la sfârșit de mileniu*, în „Almanahul Bisericesc al Arhiepiscopiei Bucureștilor”, București, 2000, pp. 86-96;
68. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Pentru unitatea creștină într-o Europă unită*, în „Ortodoxia” nr. 3-4/2002, pp. 3-10;

69. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Centralitatea lui Hristos în teologia contemporană*, în *Ortodoxia* nr. 3-4/2002, pp. 11-20;
70. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Logosul divin și unitatea creației într-o lume secularizată*, în „*Glasul Bisericii*”, nr. 9-12/2003, pp. 49-54.
71. Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Treime și comuniune*, în „*Almanahul Bisericesc al Arhiepiscopiei Bucureștilor*”, București, 2003, pp. 54-62;
72. Popescu, Pr. acad. dr. Dumitru, *Originea religiei din perspectiva apologeticii ortodoxe*, în „*Ortodoxia*”, nr. 2/2009, pp. 11-20;
73. Popescu, Pr. acad. dr. Dumitru, *Ființa religiei din perspectiva apologeticii ortodoxe*, în „*Ortodoxia*”, nr. 3/2009, pp. 13- 28;
74. Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Comunitate prin iubire*, în „*Ortodoxia*” , nr. 1/1963, pp. 52- 70;
75. Stăniloae, Pr. prof. Dumitru, *Coordonatele ecumenismului din punct de vedere ortodox*, în „*Ortodoxia*”, nr. 4/1967, pp. 507-531;
76. Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Câteva trăsături caracteristice ale Ortodoxiei*, în „*Mitropolia Olteniei*”, nr. 7-8/1970, pp. 730 – 742;
77. Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Creația ca dar și Tainele Bisericii*, în „*Ortodoxia*”, nr. 1/1976, pp. 10-29;
78. Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Cultul Bisericii Ortodoxe. Mediu al lucrărilor Sfântului Duh asupra credincioșilor*, în „*Ortodoxia*”, nr. 1/1981, pp. 5 – 12;

79.Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Biserica în sensul de locaș și de largă comuniune în Hristos*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1982, pp. 336 – 346;

80.Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Realitatea tainică a Bisericii*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1984, pp. 415 – 420;

81.Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Uniatismul din Transilvania încercare de dezbinare a poporului român*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1973;

SITE-URI ȘI ADRESE WEB:

1. www.crestinortodox.ro
2. <http://dexonline.ro>
3. <http://orthodoxie.com>
4. www.teologiepentruazi.ro
5. www.vatican.va
6. <http://ziarullumina.ro>